

Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca

Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării

Domeniu de studiu: Științe Politice

Școala Doctorală de Comunicare, Relații Publice și Publicitate

Reprezentarea și discursul femeilor în politica contemporană. Studiu de caz: România și Statele Unite ale Americii

Teză de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. Univ. Dr. Habil. Sandu Frunză

Student-doctorand:

Voina Andreea-Nicoleta

Cluj-Napoca

2017

Cuprins

Lista tabelelor și a figurilor

Tabele

Figuri

- I. Introducere: Un demers academic în direcția unui nou „An al Femeii”
  - I.1. O perspectivă de ansamblu asupra sistemului politic și electoral românesc
  - I.2. O perspectivă de ansamblu asupra sistemului politic și electoral american
  - I.3. O analiză comparativă a femeilor în politica românească și cea americană
  - I.4. Scopul, obiectivele și ipotezele de cercetare
  - I.5. Structura lucrării
- II. Capitolul I: Feminism – aspecte teoretice
  - II.1. Definiții și domenii de dezvoltare
  - II.2. Evoluția feministelor: Cele 4 valuri
    - II.2.1. Marșul Femeilor din Washington: O schimbare de paradigmă în cadrul mișcării feministe?
  - II.3. Ideologii feministe: O scurtă prezentare a feminismului și a discursului liberal
  - II.4. Feminism vestic versus estic
  - II.5. Concluzii
- III. Capitolul 2: Femei, reprezentare și politică
  - III.1. Teorii și modele ale reprezentării
    - III.1.1. Modelul reprezentării conceput de Anne Phillips: Politica ideilor versus politica prezenței
    - III.1.2. Modelul cvarto-dimensional conceput de Hanna Pitkin
    - III.1.3. Modelul tridimensional conceput de Jane Mansbridge
    - III.1.4. Modelul reprezentării incluzive și exclusive conceput de Maria Escobar-Lemmon și Michelle Taylor-Robinson
    - III.1.5. Modelul reprezentării femeilor în politica națională conceput de John Högström
    - III.1.6. Modelul traiectoriilor către putere ale femeilor conceput de Pamela Paxton și Melanie Hughes
  - III.2. Argumente în favoarea reprezentării politice a femeilor
    - III.2.1. Agenda legislativă a femeilor

- III.2.2. Stilul legislativ al femeilor
    - III.2.3. Calificările politice ale femeilor
  - III.3. Zonele de manifestare a puterii politice a femeilor
    - III.3.1. Femei în cadrul puterii executive
    - III.3.2. Femei în politica locală
  - III.4. Oportunități și bariere în ascensiunea spre putere politică a femeilor
    - III.4.1. Partide politice și ideologii
    - III.4.2. Sisteme politice
    - III.4.3. Rețele ale femeilor
    - III.4.4. Cultură, mass-media și factori individuali
  - III.5. Concluzii
- IV. Capitolul III: Femei, discurs și politică
  - IV.1. Discurs politic și reprezentare
  - IV.2. Femeile ca vorbitori în sfera publică
    - IV.2.1. Dubla constrângere
  - IV.3. Practici discursive feminine versus masculine
    - IV.3.1. Stiluri discursive feminine versus masculine
    - IV.3.2. Conținuturi discursive feminine versus masculine
  - IV.4. Hillary Rodham Clinton și discursul influențat de gen
  - IV.5. Concluzii
- V. Capitolul IV: Metodologie
  - V.1. Analiză de conținut
    - V.1.1. Ipoteze de cercetare
    - V.1.2. Distribuție în funcție de legislaturi, camere legislative și circumscripții electorale
    - V.1.3. Distribuție ideologică
    - V.1.4. Longevitate
    - V.1.5. Funcții de conducere în comisii parlamentare
    - V.1.6. Activitate legislativă
  - V.2. Analiză critică a discursului
  - V.3. Limitele cercetării
- VI. Capitolul 5: Rezultate
  - VI.1. Reprezentarea femeilor în Parlamentul României

VI.1.1. Distribuția femeilor în funcție de legislaturi, camere parlamentare și circumscripții electorale

VI.1.2. Longevitatea parlamentară a femeilor

VI.1.3. Distribuția ideologică a femeilor

VI.1.4. Conducerea comisiilor parlamentare de către femei

VI.1.5. Activitatea legislativă a femeilor

VI.2. Reprezentarea femeilor în Congresul Statelor Unite ale Americii

VI.2.1. Distribuția femeilor în funcție de legislaturi, camere congresionale și circumscripții electorale

VI.2.2. Longevitatea congresională a femeilor

VI.2.3. Distribuția ideologică a femeilor

VI.2.4. Conducerea comisiilor congresionale de către femei

VI.2.5. Activitatea legislativă a femeilor

VI.3. Analiză comparativă și concluzii

VI.4. Negocieri retorice ale genului în campania parlamentară din 2016 în România

VI.5. Negocieri retorice ale genului în campania prezidențială din 2016 în Statele Unite ale Americii

VI.6. Analiză comparativă și concluzii

VII. Concluzii

Referințe bibliografice

Anexe

Anexa 1: Femei în Parlamentul României (1990-2020)

Anexa 2: Femei în Congresul Statelor Unite ale Americii (Al 102-lea – al 115-lea Congres)

Anexa 3: Clasificarea nivelului de senioritate al femeilor din Parlamentul României (1990-2020)

Anexa 4: Clasificarea nivelului de senioritate al femeilor din Congresul American (1990-2019)

Anexa 5: Numiri la nivelul conducerii comisiilor Parlamentului României, între 1992 și 2020

Anexa 6: Numiri la nivelul conducerii comisiilor Congresului American, între 1990 și 2019

Anexa 7: Indicatori ai activității legislative medii a femeilor din Parlamentul României

Anexa 8: Indicatori ai activității legislative medii a femeilor din Congresul American

Anexa 9: Discursurile Alinei Ștefania Gorghiu

Anexa 10: Discursurile lui Hillary Rodham Clinton

Cuvinte-cheie:

Femei-politician, reprezentare politică, gen în discurs, stil feminin, feminism, negociere de gen, Hillary Clinton

„Acolo unde nu sunt plafoane,

Limita e cerul.”

(Hillary Rodham Clinton)¹

Introducere: Un demers academic în direcția unui nou „An al Femeii”

Femeile sunt sub-reprezentate într-o manieră remarcabilă în domeniul politic. O privire critică asupra oricărei instituții cu putere decizională confirmă prevalența vădită a reprezentanților masculini. Începând cu anul 2017, femeile își pot exprima votul în toate țările lumii, cu excepția Vaticanului; în decursul ultimelor două decenii, numărul femeilor în parlamentele naționale s-a dublat, marcând o creștere care ne aduce la recordul absolut de 23,3%². Femeile sunt mai bine reprezentate în cadrul ramurilor legislative decât al celor executive, însă din ce în ce mai multe capitale din jurul lumii sunt conduse de femei-primari: Praga, Paris, Varșovia, Sofia, Madrid, Bagdad, Roma, împreună cu recentele alăturări ale Bucureștiului și Washington-ului.

Dinamicile reprezentării femeilor se află în perpetuă schimbare și variază semnificativ înăuntrul, precum și între țări. În termenii capacității politice a femeilor, nici un an nu-l reflectă pe cel anterior, nici un scrutin electoral nu generează aceleași rezultate și nici o săptămână nu trece fără ca mass-media să prezinte o nouă breșă în plafonul de sticlă al genului, la nivel global. Cu toate acestea, practica politică necesită eforturi suplimentare pentru a atinge un echilibru de gen și a normaliza ideea femeilor ca lideri politici, iar demersurile academice adiționale sunt

---

¹ Extras din discursul de acceptare a nominalizării al lui Hillary Clinton, susținut la Convenția Națională a Democraților din Philadelphia, în 27 iulie 2016.

² Potrivit Uniunii Inter-Parlamentare, <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/world010117.htm>, începând cu 1 ianuarie 2017. Uniunea Inter-Parlamentară este o platformă colaborativă creată între parlamentele naționale care clasifică țările în funcție de reprezentarea descriptivă a femeilor de trei decenii.

esențiale în determinarea stării de fapt actuale, a evoluțiilor care au dus la starea prezentă și a viitoarelor dezvoltări.

Această lucrare acoperă o lacună în literatura ce tratează reprezentarea și comunicarea politică a femeilor, printr-o analiză comparativă între România și Statele Unite ale Americii, două democrații care încă nu au reușit să livreze o femeie în fruntea puterii executive. Deși asocierea celor două state poate părea arbitrară, raționamentul din spatele acestei alegeri de cercetare originează în și este profund legat de *kairos* – contextul sau momentul discursului – generat de alegerile din 2016.

De ce o nouă explorare a subiectului femeilor în politică? Pentru că este just, pentru că este util și pentru că este momentul oportun. Femeile alcătuiesc jumătate din lumea în care trăim, în timp ce numărul femeilor aflate în fruntea statelor, în fruntea executivelor, membre ale parlamentelor, guvernatoare și primari e departe de a reflecta această realitate. Când obțin funcții politice, femeile aduc noi perspective, diferite de masculinitatea hegemonică atât de adânc înrădăcinată. De asemenea, dezbaterile asupra femeilor în politică cunosc un avânt notabil, generând nevoia de detașare de atitudini și comportamente opozante genului și de implicare în acțiune afirmativă. Astfel, valorific logica egalității, logica diferenței și logica actualității. Când realitatea politică ne izbește cu vizibile dezechilibre de gen, ne putem întoarce mereu la puterea metaforică a dansului swing și putem reveni la imaginea lui Ginger Rogers făcând aceleași mișcări ca Fred Astaire, doar că mișcându-se înapoi și purtând tocuri.

Anticipându-se un final mai revoluționar decât „Anul Femeii”³, datorită nominalizării pentru candidatura prezidențială a lui Hillary Clinton în cadrul Convenției Naționale a Democrațiilor, anul 2016 s-a transformat într-un episod istoric „aproape” deschizător de drumuri. Într-o manieră similară, alegerile legislative din România i-au oferit Alinei Gorghiu, prima

---

³ Cu referire la originalul „An al Femeii”, etichetă atribuită anului 1992, ca urmare a alegerilor congresionale care au generat un număr-record de femei alese în Congres. Povestiri anecdotice în jurul rezultatelor electorale remarcabile atribuie valul de femei-candidați și câștigătoare renumitului episod Thomas – Hill, când Anita Hill a ieșit în public cu o serie de acuzații de hărțuire sexuală la adresa judecătorului Clarence Thomas și a fost nevoită să depună mărturie în fața unei comisii congresionale judiciare a Senatului formate exclusiv din bărbați albi. Aceste audieri au catalizat emergența femeilor în viața politică americană (Dow & Condit, 2005, p. 459; „The Secret History of Women in the Senate [Istoria secretă a femeilor în Senat]”, 2015, Ianuarie/Februarie; Sanbonmatsu, 2006b, p. 369).

femeie în fruntea unui partid istoric al țării⁴, Partidul Național Liberal, o oportunitate ivită la momentul oportun pentru a valorifica și a demonstra abilități de conducere. Cu toate acestea, partidul a înregistrat poziția secundă, abia însumând 20% din voturile exprimate; rezultat atribuit unui eșec al conducerii, a generat demisia lui Gorghiu⁵.

Evenimente recente au facilitat calea de a identifica tipare de recul în ascensiunea politică a femeilor: într-o manieră izbitor de similară cu cazul Clinton, fosta Primă Doamnă a Peru-ului, Keiko Fujimori, pierde la scor strâns cea de-a doua competiție electorală („Keiko Fujimori concedes in Peru’s Presidential Election [Keiko Fujimori declară înfrângerea în alegerile prezidențiale din Peru]”, 2016, 10 iunie), iar precedentă Primă Doamnă a Guatemalei, Sandra Torres, pierde bătălia electorală în favoarea unui comediant („A wrong turn for Guatemalan democracy [O schimbare de direcție greșită pentru democrația din Guatemala]”, 2015, 5 noiembrie). Anul 2016 a generat și acuzații de corupție și proteste de stradă masive, culminând cu destituirea din funcție a Dilmei Rousseff („Dilma Rousseff is ousted as Brazil’s president in impeachment vote [Dilma Rousseff este eliminată din funcția de președintă a Braziliei prin vot de destituire]”, 2016, 31 august) și a lui Park Geun-hye („South Korea enters period of uncertainty with president’s impeachment [Coreea de Sud intră într-o perioadă de incertitudine odată cu destituirea președintei]”, 2016, 9 decembrie), primele femei care au deținut fotoliile prezidențiale în Brazilia și Coreea de Sud. Candidatele Maia Sandu și Tsetska Tsacheva pierd alegerile în aceeași zi, în favoarea unor ofertanți masculini care au candidat pentru un fotoliu prezidențial pe platforme anti-sistem, pro-ruse („Pro-Russian candidates win presidential votes in Bulgaria and Moldova [Candidați pro-ruși câștigă voturile prezidențiale în Bulgaria și Moldova]”, 2016, 14 noiembrie). Perspective optimiste pentru traiectoriile spre putere ale femeilor vin, totuși, din Marea Britanie, prin desemnarea post-Brexit a Theresei May în funcția de prim-ministru („Theresa May officially becomes UK Prime Minister [Theresa May devine official prim-ministrul Marii Britanii]”, 2016, 13 iulie) și din Myanmar, prin rolul de conducere fără precedent, de consilier de stat, creat pentru Aung San Suu Kyi, un simbol larg apreciat al

---

⁴ Prima femeie aleasă președinte a unui partid politic în România a fost Daniela Popa, în 2008, de către Partidul Conservator (Chiru & Gherghina, 2014, p. 151), însă Alina Gorghiu a fost prima femeie aleasă lider a primului și celui mai vechi partid politic din România.

⁵ Alina Gorghiu a fost urmată de o altă femeie, în condițiile în care Biroul Permanent a numit-o în funcția de președinte interimar, în unanimitate, pe Raluca Turcan, candidată sub conducerea căreia organizația locală din Sibiu a partidului a înregistrat cel mai mare scor în cadrul alegerilor parlamentare („Raluca Turcan, președinte interimar al PNL până la Convenția Națională”, 2016).

democrației și al drepturilor omului („Burma creates far-reaching ‘state counselor’ post for Aung San Suu Kyi [Burma creează o funcție extinsă de „consilier de stat” pentru Aung San Suu Kyi]” 2016, 5 aprilie). Cu toate acestea, „Anul Intrusului [The Year of the Outsider]” (Canon, 2011) pare să se extindă în timp și spațiu, generând din ce în ce mai mulți candidați amatori, anti-sistem în varii țări și competiții electorale.

Referitor la dinamica reprezentării femeilor în Parlamentul României și Congresul Statelor Unite ale Americii, extind orizontul temporal al cercetării din 1990 până în mai 2017, cuprinzând aproape trei decenii de progress în termenii capacității legislative a femeilor. De ce 1990? În România, acest an marchează primele alegeri libere în care femeile reușesc să-și exprime votul; deși dreptul de vot le-a fost acordat în 1938, emergența comunismului le-a amânat acest privilegiu timp de aproape cinci decenii. În Statele Unite ale Americii, 1990 reflectă imaginea unui Congres aflat înaintea Anului Femeii, ceea ce permite cuantificarea avântului generat de momentul 1992. Analiza ne va aduce cât mai aproape de prezent, datorită competițiilor electorale desfășurate în Statele Unite în noiembrie 2016, urmate de cele din România, la o lună distanță. Dincolo de dinamica de gen a membrilor celor două ramuri legislative, investigarea celor două entități va schița activitatea legislativă a femeilor, valorificând două aspecte de importanță primordială a legislatorilor, mai exact legiferarea și performanța discursivă.

„*Artefacte ale reprezentării politice*” (Myers, 2013, p. 170), discursurile constituie mijloace de legitimare a puterii, transmițând identitatea, mesajul și, în esență, realitatea pe care vorbitorii doresc să o comunice publicurilor-țintă. Adresându-se publicului, personalitățile politice materializează un act de reprezentare. Create în mod strategic pentru a transmite ethos, pathos și logos, discursurile sunt livrate într-un anumit kairos – „*probabil cea mai importantă dintre strategii*” (Novak & Johnson, 2013, p. 131) –, ceea ce potențează aceste înțelegeri. Analiza critică a discursului și perspectiva sa feministă sunt concepute ca mecanisme interpretative de identificare a înțeleșurilor latente, de justificare a alegerilor retorice și de înțelegere a limbajului în anumite contexte sociale.

În cea mai mare parte a istoriei, „anonim” era o semnătură utilizată de femei pentru a conferi credibilitate mesajului lor, piesei lor de artă sau literaturii lor. Cel mai adesea, o sursă necunoscută se bucura de mai multă credibilitate decât o sursă feminină, în condițiile în care

„necunoscut” însemna în mentalul colectiv mai degrabă o sursă masculină care nu-și divulga identitatea decât o femeie. Inițiez acest demers de cercetare ghidată de dorința de a corecta acest dezechilibru de gen, ceea ce – susțin – stă la baza abordării mele de a compara femei între ele, mai degrabă decât a le compara cu omologii lor masculini. Refuz, în mod deliberat, să perpetuez ideea conform căreia leadership-ul masculin reprezintă norma, standardul desfășurării vieții politice. De asemenea, cred cu tărie că niciunul dintre genuri nu trebuie să dețină monopolul absolut asupra trăsăturilor de caracter, ci mai degrabă acestea ar trebui să fie modelate sau determinate de structura internă a fiecărui individ. La baza acestei aserțiuni stă ideea conform căreia discursul feminist în sine nu este determinat de genul celei sau celui care îl rostește. John Stuart Mill a contribuit la filosofia feministă prin scrierile sale, iar președintele Barack Obama s-a auto-proclamat feminist în repetate rânduri.

Limbajul definește modul în care ne structurăm realitatea. Adoptând un cadru influențat sau condiționat de gen atunci când discutăm despre femei în posturi de conducere, prin alăturarea cuvintelor „feminin” sau „femeie” funcției deținute de individ semnaleză o deviație de la standard. În politică, femeile sunt încă percepute ca deviații de la norma tradițională masculină; momentul în care vom ajunge în punctul în care să ne referim la o femeie în prima linie a politicii fără să-i atașăm eticheta de gen va marca realizarea de a fi reușit, cu succes, să atingem un real progres, de a internaliza echilibrul de gen și a nu mai fi surprinși de ideea unei femei aflate într-un rol de conducere. Sheryl Sandberg își fundamentează credințele pe astfel de dezvoltări viitoare: „*Într-o zi nu vor mai fi femei lideri. Vor fi doar lideri*” (apud Schnall, 2013, p. 213).

O perspectivă de ansamblu asupra sistemului politic și electoral românesc

În lumina moștenirii comuniste, care încă nu a dispărut din sistemul socio-politic românesc, devine imperativ să subliniem practicile care au influențat într-o manieră decisivă tranziția post-comunistă a țării. România se aliază unui status quo împărțit de țări aparținând fostului bloc comunist, în timp ce constituie un studiu de caz unic, prin dezvoltarea propriei versiuni feministe. Factorii culturali sunt cruciali în înțelegerea relativei absențe a femeilor din funcții politice și eșecul promovării unei agende feministe.

Socialismul de stat a pretins concentrarea tuturor eforturilor asupra obținerii egalității de gen, prin transformarea femeilor într-un segment important al economiei și capacitatea acestora să participe în spațiul politic. Cu toate acestea, realitatea comunistă a demonstrat faptul că femeile erau angajate în sectoare de activitate prost plătite, în timp ce erau supuse politicilor pro-nataliste și suprasolicitate prin atribuțiile gospodărești, situație definită ca *dubla povară*. Niciuna dintre politici nu viza regândirea rolurilor tradiționale de gen.

Galligan și Clavero (2008) discută *tokenism*-ul în termenii unei strategii abordate în țări conduse prin socialism de stat, menită să stimuleze reprezentarea femeilor prin cote de gen legiferate, în același timp cultivând imaginea unor femei care se conformează deciziilor luate de partidul unic în stat, dominat de membri masculini. Explicații culturale derivate din comunism variază între moștenirea culturală a cotelor de gen, ca măsuri propagandiste avansate în vederea promovării unor femei notorii, și prevalența atitudinilor de gen tradiționale și lipsa mobilizării femeilor pentru formarea masei critice (p. 151).

Ana Pauker, prima femeie Ministru de Extern din istoria modernă (Brodeală, 2015, p. 14; Miroiu, 2010a, p. 582; O'Connor, 2010, p. 336; Roman, 2001, p. 56), a fost prima femeie care desemnată în fruntea unui portofoliu tradițional masculin în România; Pauker a fost considerată o figură unică (Fischer, 1985, p. 128) în politica românească, datorită gestionării unui minister cu o mână de fier, asumând un stil de conducere autocratic. Membrele feminine ale Partidului Comunist erau mai proeminente la nivel local, însă în general puterea lor era invers corelată cu numerele în care se regăseau: cu cât avansau în rang, cu atât își pierdeau din putere. Alături de Ana Pauker, beneficiară a cotelor de gen a fost soția liderului comunist, Elena Ceaușescu, o intrusă în peisajul politic românesc și un accesoriu al politicilor soțului ei. Fără îndoială, Elenei Ceaușescu îi lipseau „*competența și preocupările pragmatice ale lui Eleanor Roosevelt și șarmul mistic și frumusețea unei Eve Perón*” (Fischer, 1985, p. 122). Elena Ceaușescu rămâne în mentalul colectiv românesc ca sursa „*sindromului Elenelor*”, o credință conform căreia femeile sunt animale politice malefice (Brodeală, 2015, p. 14). Astfel, cotele de gen au fost, în mod justificat, identificate drept cauza participării politice a femeilor necalificate, în contextul socialismului de stat (Rueschemeyer, 2008, p. 120).

În timpul tranziției post-comuniste, femeile resping feminismul ca ideologie și retorică, pe baza acelorași motive ca în cazul altor state fost-comuniste. Experiența socialistă generează

un scepticism la nivelul femeilor cu privire la promisiunea ideologică a emancipării; ele revendică o disonanță între dezideratul egalității asumat de regim și politicile comuniste; mai apoi, ele resping orice acțiune etichetată drept „colectivă” (Fischer, 1998). Mai mult, navigarea între sfera privată și cea publică determină femeile să caute o etichetă a puterii, mai degrabă decât una a victimizării. Gyneceul, la acel moment, este valorizat de femeile din România, iar feminismul este perceput ca o ideologie anti-masculină, mai degrabă decât egalitară. În condițiile lipsei de receptivitate, nevoia de aliniere la standardele Uniunii Europene înainte ca publicul intern să recunoască nevoia unei agende feministe generează un soi local al feminismului, teoretizat de Mihaela Miroiu (2004b) drept „feminismul room-service”. Această versiune a feminismului nu originează în voința autentică de mobilizare împotriva in justiției rutiniere, nici nu reflectă un angajament veritabil pentru cauza femeilor, ci satisface o exigență supranațională. Necesitatea feminismului de a deștrădăcina cu succes patriarhatul ar trebui să se reflecte la nivel politic, însă cazul României vede feminismul dezvoltat „în zona societății civile, cu influență rară și limitată asupra agendei politice” (p. 230).

În studiul tendințelor de reprezentare în Europa post-comunistă, Richard Matland plasează România în categoria „*poveștilor de succes*” (2003, p. 322) în termenii emergenței femeilor în contexte de putere politică, datorită sistemul electoral cu reprezentare proporțională. Sistemele bazate pe reprezentare proporțională sunt de regulă percepute ca fiind favorabile în creșterea reprezentării descriptive a femeilor; ele tind să genereze un efect de contagiune între partide și circumscripțiile multi-membre lasă loc echilibrului de gen pe buletinele de vot ale partidelor (Rueschemeyer, 2008, p. 121). Sistemul electoral românesc utilizat în competițiile electorale legislative a experimentat schimbări structurale de la primul sufragiu democratic, în 1990, până în 2016. Începând de la reprezentare proporțională în 1990, sistemul s-a transformat într-o versiune mixtă, proporțională cu compensare, cu voturi în circumscripții uninominale (Asociația Pro Democrația, 2008, p. 25), ceea ce a generat o supradimensionare a Parlamentului. În 2016, sistemul electoral a revenit la principiul reprezentării proporționale, lansând în competiție 465 de fotolii, 329 în Camera Deputaților și 136 în Senat. În ciuda referendumului desfășurat și trecut în 2009 asupra transformării Parlamentului într-un corp legislativ unicameral și reducerea numărului aleșilor la 300, Constituția încă nu a fost modificată pentru a acomoda voința exprimată de cetățenii României.

România este o republică semi-prezidențială *de facto*, similară modelului francez, cultivând un executiv dual. O primă încercare a unei femei de a obține fotoliul prezidențial are loc în anul 2000, când candidata independentă Grațiana Elena Bârlă obține 0,55% din votul popular (Butnaru & Rus, 2014, p. 11). Următoarea competiție prezidențială care angrenează candidaturi feminine se desfășoară 14 ani mai târziu, când Monica Macovei și Elena Udrea își lansează oferta prezidențială, din perspective diametral opuse. Macovei, esența non-femeii politice a lui Schwarzenberg (1995), candidează ca independentă pe o platformă anti-corupție, la polul opus candidatei Udrea, la momentul respectiv lider al nou-formatului Partid Mișcarea Poporului, care vizează în mod specific segmentul electoral tânăr și joacă cartea genului în construcția campaniei (Hosu et al., 2014). Prima rundă electorală o plasează pe Elena Udrea pe poziția a patra, cumulând 5,20% din votul popular, iar pe Monica Macovei a cincea, obținând 4,44% din voturile exprimate. Cu toate acestea, românii din diaspora rezonează cu platforma acesteia din urmă, având în vedere scorul de 15,20% care o poziționează pe locul al treilea între preferințele de vot, cu doar 0,70% în urma primului învins în diaspora, Victor Ponta⁶.

Înainte de alegerile prezidențiale din noiembrie 2014, institutul de cercetare INSCOP desfășoară un studiu referitor la percepția publicului român asupra unei președinții feminine⁷. În timp ce 47,5% dintre respondenți își declară receptivitatea la ideea unei candidaturi feminine, genul pare a fi un aspect ne semnificativ al competiției electorale. Afirmatia este fundamentată pe cei 39,9% care consideră că alegerea unei femei nu ar genera schimbări și cei 42,9% care declară că genul președintelui are importanță minimă. De asemenea, numai 1 din 10 indivizi chestionați consideră că o femeie ar fi mai potrivită pentru mandatul prezidențial decât un bărbat. INSCOP derulează un studiu de re-evaluare a acestor atitudini de gen în februarie 20⁸, asupra femeilor în politică, ce relevă o ușoară îmbunătățire a acestor atitudini. În timp ce 2 din 10 indivizi consideră că o femeie prim-ministru ar aduce progres în România, ei formulează același efect generat de o mai mare implicare a femeilor în politică. Mai mult, 44,5% din cei incluși în studiu susțin cotele de gen legiferați, ca mecanism de capacitate politică a femeilor.

---

⁶ Mai multe statistici electorale corespunzătoare competiției prezidențiale din România din 2014 sunt puse la dispoziție de către Biroul Electoral Central și pot fi accesate la <http://www.bec2014.ro/rezultate-finale-2-noiembrie-2014/index.html>

⁷ Metodologia și rezultatele pot fi accesate la <http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2014/09/INSCOP-Sept.2014.-Candidat-femeie.pdf>

⁸ Metodologia și rezultatele pot fi accesate la <http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2015/03/INSCOP-Feb.2015.-Femeia-in-politica.pdf>

În ciuda progresului realizat ulterior momentului 1989 – care a marcat un regres în termenii reprezentării descriptive a femeilor –, femeile rămân subreprezentate. Progresul s-a realizat neîntrerupt, însă este insuficient pentru a reflecta structura de gen a populației. România încă înregistrează decalaje semnificative raportat la mediile regionale și globale ale femeilor în parlamente naționale, încă nu a ales o femeie președinte sau nominalizat o femeie prim-ministru, nici nu a atins paritate de gen în desemnarea portofoliilor ministeriale.

O perspectivă de ansamblu asupra sistemului politic și electoral american

Prin contrast cu evoluțiile prezentate în cazul României, Statele Unite ale Americii reprezintă catalizatorul mișcării feministe, aspect ce va fi detaliat în Capitolul I. Datorită activismului unor femei dedicate cauzei egalității de gen precum Elizabeth Cady Stanton și Susan B. Anthony, femeile dobândesc o voce în politica americană (Paxton & Hughes, 2017, p. 38).

Diversitatea rasială deosebită a Statelor Unite generează diferite provocări în termenii capacității politice a femeilor, ceea ce fundamentează abordarea intersecțională pe care o asum în analiza dinamicii reprezentării femeilor în Congres, cu precădere prin evidențierea progresului intersecțional marcat în cadrul alegerilor din 2016. Statele Unite ale Americii constituie chintesența republicii prezidențiale, sub conducerea unei figuri prezidențiale puternice. Beneficiind de o tradiție democratică îndelungată, Statele Unite au generat un corp de cercetare imens, în încercarea de a explica sub-reprezentarea femeilor. Deși studiile atestă faptul că „*atunci când femeile candidează, femeile câștigă*” (Sanbonmatsu, 2006b), rezultatele alegerilor din 2016 au alterat ethosul acestei componente de cercetare.

Congresul Statelor Unite înglobează 535 de membri, dintre care 100 sunt Senatori aleși – 2 în fiecare stat, pe mandate de 6 ani – și 435 sunt Reprezentanți aleși pe mandate de 2 ani; de asemenea, Congresul conține delegații fără drept de vot ai Districtului Columbiei și ai celor cinci teritorii insulare (Samoa Americană, Guam, Insulele Mariane de Nord, Puerto Rico și Insulele Virgine Americane). În ciuda absenței atribuțiilor de vot, aceștia din urmă pot influența activitatea congressională prin activitatea în comisii și performanța discursivă.

Avantajul aflării în funcție („*incumbency*”) este, de regulă, creditat pentru mandate congresionale consecutive, ceea ce relevă trei tipuri de fotolii cu oportunități. În condițiile în care bărbații sunt, în manieră majoritară, deținători ai fotoliilor congresionale, se poate spune că fenomenul aflării în funcție conferă, în general, șanse electorale bărbaților, mai degrabă decât femeilor. Astfel, mecanismele prin care femeile pot obține un fotoliu congresional includ locuri vacante, în care cei aflați în funcție nu candidează pentru un nou mandat, locuri marginale – caz în care cei aflați în funcție au înregistrat o victorie fragilă în alegerile anterioare sau prezintă vulnerabilități –, și locuri redistribuite pentru candidații din Camera Reprezentanților, decizii strategice menite să securizeze victorii în circumscripții mai puțin favorabile. Cel de-al treilea tip de fotoliu senatorial vizează desemnarea de către guvernatorii de stat ca deținători interimari ai mandatului congresional (Foley & Owens, 1996, p. 56).

Generând o probabilitate mai ridicată decât mecanismul alegerilor, calea către putere în politica americană a secolului 20 era „*mandatul văduvei*” (Fitzpatrick, 2016, p. 79), care viza desemnarea prin alegeri speciale a unei femei pentru a duce la îndeplinire mandatul congresional câștigat prin alegeri de soțul ei; cu toate acestea, unele femei au manifestat ambiții politice proprii, urmărind să fie realese. Mae Ella Nolan a fost prima reprezentantă care și-a succedat soțul în Congres, avansând cu succes agenda legislativă a acestuia.

Cu toate acestea, înainte de Nolan, sufragista Jeannette Rankin a fost aleasă în Camera Reprezentanților în 1917, pe un buletin de vot republican, adăugând acestui eveniment istoric faptul că s-a opus intrării Statelor Unite în Primul Război Mondial. Rankin pierde re-alegerea în 1918, dar câștigă un nou mandat în 1940 și alege să-și exprime votul împotriva intrării Statelor Unite în cel de-al Doilea Război Mondial. Remarcându-se ca singurul opozant al opțiunii intervenționiste, această decizie atrage după sine finalizarea carierei sale politice (Paxton & Hughes, 2016, p. 72).

Notabil este faptul că cel mai înalt membru al cabinetului, al patrulea pe linia de succesiune la președinție, galeria Secretarilor de Stat include trei figuri feminine. Președintele Bill Clinton inițiază seria femeilor Secretar de Stat prin nominalizarea lui Madeleine Albright în 1997, când îi oferă acesteia distincția celei mai înalte în grad femei în istoria americană, până la momentul respectiv. Opt ani mai târziu, președintele George W. Bush își asumă provocarea capacitării femeilor prin desemnarea republicanei Condoleezza Rice, îmbogățind istoria

americană cu cea de-a doua Secretară de Stat și cel de-al doilea oficial afro-american deținător al funcției, imediat după Colin Powell. Cunoscută pentru Declarația „Drepturile femeilor sunt drepturile omului” de la Beijing, Hillary Clinton militează pentru atribuțiile diplomatice ale instituției Primei Doamne (Hastedt & Eksterowicz, 2006), apoi devine Secretarul de Stat cu cel mai bogat portofoliu de călătorii în străinătate, în timpul mandatului din 2009 – 2013, în cadrul administrației președintelui Barack Obama.

Înainte ca Clinton să se angreneze în cursa prezidențială, o serie de alte femei a manifestat ambiția de a obține cel mai înalt fotoliu american. Lidera sufragetelor, Victoria Woodhull, deschide lista competitorilor prezidențiali în 1872, cu aproape cinci decenii înainte de ratificarea celui de-al 19-lea amendament, acordând femeilor dreptul de vot. Margaret Chase Smith, o altă femeie pionier – prima femeie aleasă în ambele camere congresionale – a ajuns la Convenția Republicană din 1964, urmărind sprijinul partidului pentru nominalizarea în cadrul cursei prezidențiale; rezultatul obținut a fost mai degrabă unul simbolic. Opt ani mai târziu, Shirley Chisholm devine prima femeie afro-americană care aspiră la cel mai înaltă funcție în stat, însă nu trece de alegerile primare (Fitzpatrick, 2016). Deși inițiative neîncununate de succes, ambele partide reușesc să poziționeze o femeie pe buletinul de vot prezidențial; cu aproape 25 de ani înaintea republicanilor, Geraldine Ferraro devine opțiunea de vice-președinte a democraților în 1984, urmată de republicana Sarah Palin, care candidează alături de McCain în 2008.

O analiză comparativă a femeilor în politica românească și cea americană

Datele Băncii Mondiale plasează cele două țări în rândul celor în care populația feminină o depășește ușor pe cea masculină, înglobând 51,6% din populația României și 50,4% din cea a Statelor Unite ale Americii, date aferente anului 2015⁹. În ceea ce privește populația, majoritatea țărilor se situează în apropierea echilibrului de gen, înregistrând o ușoară suprareprezentare a unui gen sau a celuilalt, cu excepția unor cazuri discordante din Orientul Mijlociu, populate într-o majoritate covârșitoare de bărbați. Acest echilibru de gen nu se reflectă la nivelul parlamentelor naționale, așa cum indică statisticile furnizate de Uniunea Inter-parlamentară. Din

---

⁹ Măsurat ca procent al populației feminine din totalul populației; date suplimentare pot fi accesate la <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=SP.POP.TOTL.FE.ZS&country=>

1 ianuarie 2017, atât România, cât și Statele Unite ale Americii se poziționează sub mediile globale și regionale¹⁰. Evoluția și situația curentă a fiecărei țări va fi prezentată în detaliu în partea empirică.

Radical diferit de *marianismul* specific Americii Latine, care stimulează și legitimează femeile să-și contureze imaginea de mame care cresc și îngrijesc națiunea în vremuri de tumult politic (Skard, 2014, p. 207; Christie, 2016, p. 18), sindromul Elenelor adânc înrădăcinat în România încă guvernează percepția publică asupra femeilor în politică. Cu toate acestea, americanii pot recurge la Statuia Libertății ca simbol al idealurilor de libertate și egalitate, în același timp conferind o dimensiune de gen caracterului masculin al cetățeniei americane (Krause, 2000, p. 2).

În ciuda culturilor și istoriilor politice diferite, cea mai înaltă distincție deținută de o femeie în ambele țări este a celei de-a doua oficialități pe linia de succesiune prezidențială. Nancy Pelosi a fost desemnată prima femeie Președintă a Camerei Reprezentanților din istoria americană, între 2007 și 2011, în timp ce Roberta Anastase a întrerupt tradiția profund masculină a Parlamentului României în calitate de primă femeie Președinte a Camerei Deputaților, între 2008 și 2012. Atât Congresul Statelor Unite, cât și Parlamentul României sunt puteri legislative bicamerale, în ciuda diferiților piloni de putere în stat. Roskin et al. (2011, p. 79) justifică logica camerelor superioare ale ramurilor legislative ca locuri de reprezentare a unităților constitutive ale statelor federale.

Nici România, nici Statele Unite ale Americii nu au reușit să genereze o președinție a unei femei, însă anul electoral 2016 aduce ambele țări aproape de spargerea plafonului de sticlă. Ulterior alegerilor parlamentare, partidul majoritar din România (Partidul Social Democrat) o desemnează pe Sevil Shhaideh pentru fotoliul de prim-ministru, însă propunerea întâmpină refuzul președintelui („Romania’s president rejects first female candidate for prime minister [Președintele României respinge prima femeie candidat la funcția de prim-ministru]”, 2016, 27 decembrie). Dacă reacția președintelui ar fi fost una favorabilă, iar nominalizarea ar fi fost ulterior aprobată în parlament, Shhaideh ar fi fost prima femeie în fruntea Guvernului României și primul om politic musulman deținător al funcției.

---

¹⁰ Media globală a femeilor în parlamente bicamerale este de 23,3%, în timp ce Americile ridică media la 28,3%, iar Europa la 26,4%, conform datelor accesate la <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/world010117.htm>

Atât Hillary Clinton, cât și Alina Gorghiu întruchipează factorul de antipatie teoretizat de Sheryl Sandberg, când face referire la femei „în poziții de putere sau percepute ca încrezătoare sau ambițioase” (apud Schnall, 2013, p. 215). Dincolo de acest stigmat, Sandberg argumentează că femeile lider sunt intens supuse unei examinări suplimentare, datorate faptului că sunt reprezentante ale femeilor (2013). Cu toate acestea, Clinton și Gorghiu se confruntă cu un grad înalt de scepticism din partea alegătorilor, conform barometrelor de opinie. O serie de studii desfășurate de institutul de cercetare INSCOP între februarie 2015 și martie 2016 indică faptul că electoratul român înregistrează o modestă creștere a încrederii în Alina Gorghiu, co-președintă a Partidului Național Liberal în tot acest timp. Rata respondenților care declară puțină și foarte puțină încredere în Gorghiu se diminuează cu 10 puncte procentuale în primăvara anului 2015, urmată de un trend nefavorabil, în care 2 din 3 respondenți își mărturisesc lipsa de încredere (Fig. I.1.).

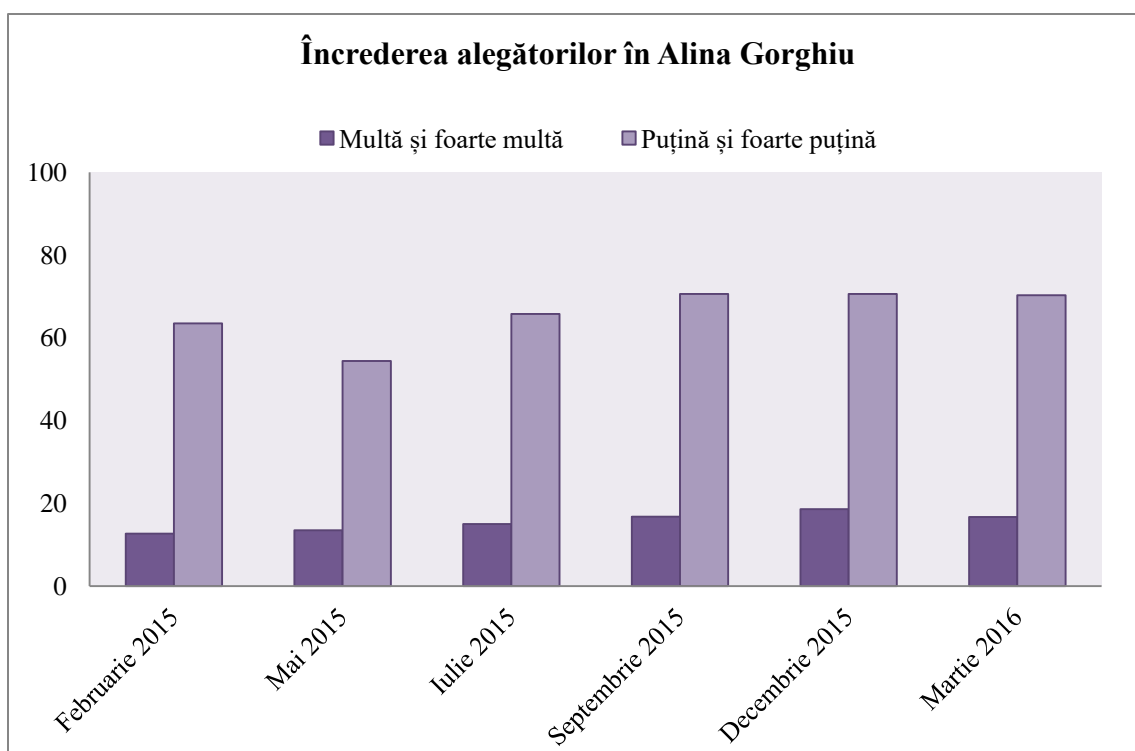

Figura I.1. Reprezentare grafică a încrederii alegătorilor în Alina Gorghiu¹¹

¹¹ Date obținute din studiul INSCOP asupra încrederii publicului în personalități politice, accesat la <http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2016/04/INSCOP-raport-martie-2016-Incredere-personalitati.pdf>. Aceste date sunt singurele date publice disponibile cu privire la măsurarea opiniilor asupra Alinei Gorghiu.

Tendențele sunt similare în cazul lui Clinton, însă atitudinile cu privire la aceasta sunt mai nuanțate: în ciuda fluctuațiilor, scorurile de favorabilitate înregistrate de aceasta sunt mai mari decât în cazul Alinei Gorghiu, iar cele opuse sunt mai mici. Conform agenției de cercetare Gallup, Clinton debutează cu un scor de favorabilitate de 50% și unul opus de 39%, dar atinge un punct critic de doar 38% favorabilitate și 55% atitudini nefavorabile în doar câteva luni înainte de alegeri, între iulie și septembrie 2016 (Fig. I.2.).

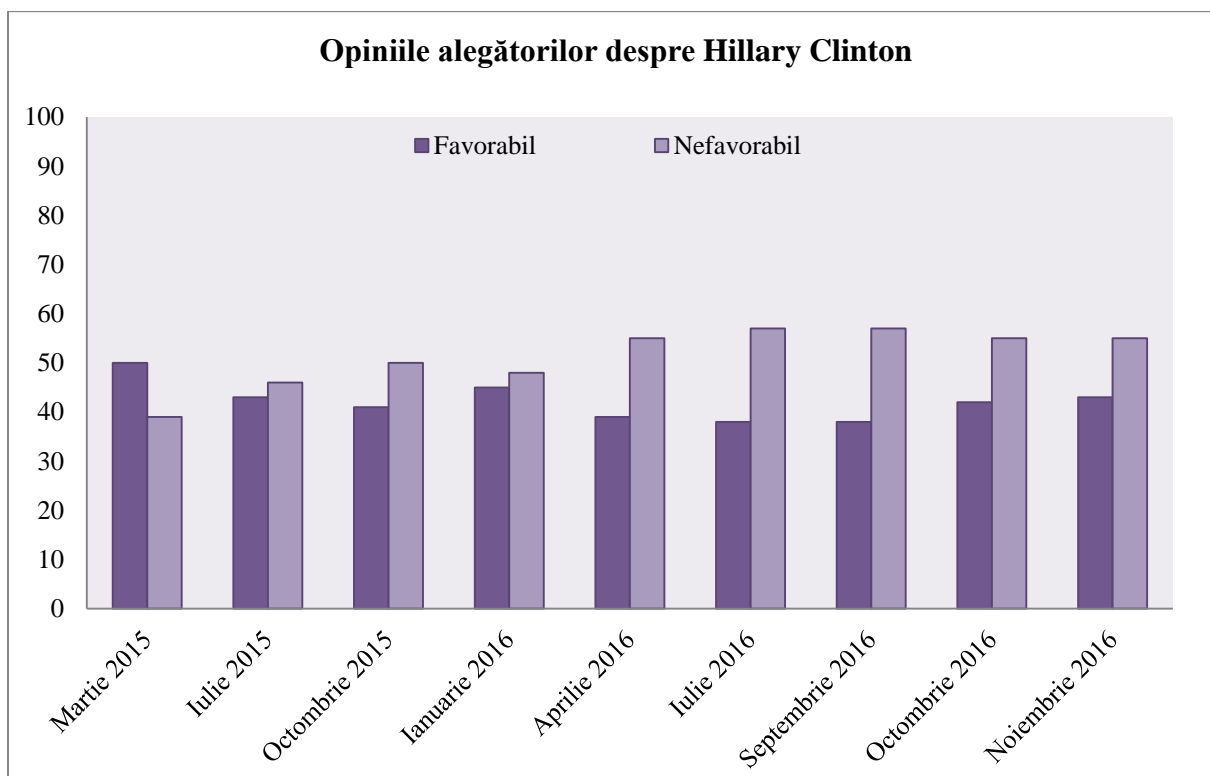

Figura I.2. Reprezentare grafică a opiniilor alegătorilor despre Hillary Clinton¹²

De ce o investigație empirică a reprezentării femeilor în cadrul ramurii legislative, având în vedere faptul că nucleul cercetărilor anterioare constă în același corp decizional? De ce nu o explorare a unui teritoriu neexplorat? În primul rând, ramura legislativă constituie un context de reprezentare comun celor două țări; e, de asemenea, o entitate aleasă prin vot popular, ceea ce reflectă atât decizia partidului de a susține femei, cât și decizia electoratului de a le acorda votul. De asemenea, parlamentele întrețin reprezentarea de tip surogat, ceea ce permite femeilor ldin

¹² Date obținute din studiile Gallup cu privire la favorabilitatea oamenilor care fac știrile, accesate la <http://www.gallup.com/poll/1618/Favorability-People-News.aspx>. Am redus cantitatea de date pentru a compara percepțiile cu privire la ambele femei, în aceeași perioadă de timp, 2015 și 2016. În scopul acesta, am selectat ratele de favorabilitate din primele sondaje de opinie derulate în fiecare din lunile selectate.

legislativ să reprezinte interesele femeilor din alte circumscripții – fapt ce ar putea îmbunătăți calitatea deliberării și a legiferării. În manieră similară, parlamentele pot servi ca platforme de lansare pentru candidați prezidențiali, fapt evident în cazul lui Hillary Clinton și nu neapărat exclus în evoluția politică viitoare a Alinei Gorghiu.

Scopul, obiectivele și ipotezele de cercetare

Conform specificărilor anterioare, prin acest demers de cercetare, îmi propun să avansez proiectul feminist, prin acoperirea unei lacune în literatura dedicată reprezentării și a discursului politic al femeilor. O analiză comparativă între o țară în care mișcarea feministă a prosperat și o alta în care a încetat timp de câteva decenii poate părea arbitrară, însă stadiile similare în care cele două state se află astăzi constituie fundamentul prezentului demers de cercetare.

Am structurat lucrarea de față în vederea îndeplinirii unor obiective de cercetare:

- Să analizez dinamicile reprezentării descriptive (numerice) a femeilor în Parlamentul României și în Congresul Statelor Unite, între 1990 și 2017;
- Să evaluez distribuția reprezentanților feminini de-a lungul spectrului politic;
- Să măsoz nivelul de senioritate al femeilor legislatori;
- Să identific nivelul lor de capacitate în termenii conducerii de comisii;
- Să determin rata activității discursive și a eficienței legislative a acestora;
- Să explorez performanța discursivă a lui Hillary Clinton și a Alinei Gorghiu în decursul campaniilor electorale din 2016;
- Să investighez dacă și cum anume cele două femei și-au valorificat statutul de deschizătoare de drumuri;
- Să analizez fenomenul dublei constrângeri în comunicarea de campanie, atât în termenii conținutului, cât și cei ai stilului;
- Să scot în evidență mărcile feminismului liberal în cadrul discursurilor.

Demersul de cercetare al discursurilor de campanie ale celor două candidate americane, respectiv române, vizează clarificarea următoarelor întrebări de cercetare:

ÎC1: Atât Hillary Clinton, cât și Alina Gorghiu candidează dintr-o postură de pionierat; în timp ce cea dintâi este prima femeie aflată pe buletinul de vot prezidențial al unui partid american major, cea de-a doua este prima femeie care candidează pentru un fotoliu parlamentar din postura de președinte de partid. Valorifică cele două acest statut de deschizătoare de drumuri la nivel discursiv și cum îl încadrează?

ÎC2: Clinton prezintă o ofertă electorală pentru cel mai înalt fotoliu în stat, în timp ce Gorghiu este un candidat parlamentar în funcție care aspiră la schimbarea circumscripției. În condițiile în care ambele vizează fotolii în mod tradițional masculine, cum influențează acest aspect stilul lor comunicațional?

ÎC3: Una din dublele constrângeri cu care se confruntă femeile care candidează pentru o funcție publică vizează competența ca trăsătură masculină, în timp ce feminitatea este asociată cu incompetența. Ce rol joacă componenta de gen în discursul de campanie al celor două candidate? Cum gestionează Clinton și Gorghiu temele ce țin de politica hard și cea soft?

ÎC4: Atât Clinton, cât și Gorghiu sunt candidate de formare liberală. Aleg cele două să abordeze teme și perspective liberal-feministe în discursul de campanie?

În același timp, pornesc în acest demers de cercetare pentru a testa validitatea următoarelor ipoteze:

I1: Dinamicile femeilor alese în Parlamentul României și în Congresul Statelor Unite ale Americii sunt similare în termenii numerelor și ai tendințelor;

I1.a. Numărul femeilor legislatori a crescut gradual din 1990, însă într-un ritm lent și insuficient, departe de a atinge nivelul masei critice sau al reprezentării echitabile;

I2: Stânga politică a înregistrat mai mult succes în a promova femeii decât Dreapta;

I3: Femeile care au deținut funcția legislativă pentru cel mai mult timp tind să fie mai capacitate în cadrul comisiilor permanente;

I3.a. Ele tind să primească funcții de conducere în comisii mai prestigioase;

I3.b. Ele tind să conducă mai mult de o comisie în cadrul aceleiași legislaturi;

I3.c. Ele tind să fie desemnate în funcții de conducere cu cel mai înalt grad de senioritate;

14: Femeile din Congresul American și Parlamentul României sunt mai predispuse la a conduce comisii care se ocupă cu probleme de politici soft;

15: Statutul de senioritate generează o creștere a activității legislative a femeilor;

15.a. Cu cât nivelul lor de senioritate e mai înalt, cu atât devin mai vocale;

15.b. Cu cât servesc în funcție mai mult timp, cu atât devin mai eficiente din punct de vedere legislativ.

Structură

Bazându-se pe faptul că mișcarea feministă a avut un rol esențial în reprezentarea politică a femeilor în dimensiunile sale contemporane, orice proiect academic pe această temă trebuie fundamentat pe paradigma feministă. Feminismul constituie cheia în înțelegerea modalităților în care femeile și-au coagulat eforturile pentru a-și face vocile auzite, repertoriul revendicărilor pe care le-au adresat de-a lungul timpului și mecanismele angajate în lupta lor pentru egalitate de gen. Astfel, Capitolul II debutează cu o discuție a definițiilor feminismului, strâns legată de zonele de urgență și manifestare a fenomenului. Apoi, discuția avansează prin prezentarea celor trei valuri tradiționale sub care feminismul a luat amploarea, alături de revendicărilor și realizările specifice și cel de-al patrulea val, contemporan, generat de mișcările feministe galvanizate prin intermediul noilor media. Fundamentat în sloganul feminist „ceea ce e personal e politic”, capitolul furnizează o trecere în revistă a ideologiei feministe liberale, ceea ce stă la baza diverselor poziții asumate de femei în raport cu interesele de gen. Mai apoi, o comparație între România și Statele Unite ale Americii necesită prezentarea feminismelor vestice și estice, bazate pe evenimentele care au condus la status quo.

Capitolul III avansează construcția teoretică a femeilor în politică dezbătând conceptul de reprezentare. Secțiunea se bazează pe teorii și modele ale reprezentării, creând o imagine de ansamblu asupra contribuțiilor remarcabile ale teoreticienelor feministe precum Anna Pitkin (1995) prin deliberarea asupra politicii ideilor versus celei a prezenței, Hanna Pitkin (1967) prin modelul integrat al reprezentării formalistice, descriptive, substanțiale și simbolice, Jane Mandbridge (2003) prin perspectiva reprezentării anticipatorii, giroscopice și surogate, până la modelul Pamelei Paxton și al lui Melanie Hughes (2017) al modelelor globale de reprezentare.

Prezența femeilor în sfera politică este apoi fundamentată pe argumente derivate din cercetări anterioare, discutând traiectorii către putere politică și valorificând oportunitățile și barierele întâlnite de femei în traseul către eliminarea plafonului de sticlă. Servind ca fie catalizatori, fie piedici, factori cum ar fi partidele și sistemele politice, cultura și mass-media, componente sociale și individuale influențează avântul politic al femeilor.

Accelerând spre contribuția adusă de cercetarea de față, prezint o serie de aspecte de gen în conținuturi și stiluri de comunicare, în Capitolul IV. Valorificând cercetări anterioare, discut stilurile și modele de comunicare feminine comparativ cu cele considerate și valorizate drept masculine, influențând modul în care liderii politici sunt percepuți. Kathleen Hall Jamieson (1995) conceptualizează „dubla constrângere”, care explică fără cusur percepțiile, atitudinile și comportamentele în raport cu femeile și bărbații aflați în poziții de putere; derivând din dualitatea privat versus public, expectanțele de la lideri sunt profund influențate de gen, plasând femeile în narativul „e de rău dacă o faci, e de rău dacă n-o faci [damned if they do, damned if they don't]” (Hillin, 2015). Duple constrângeri influențează și zonele practicilor discursive, etichetând temele cu resort social (de ex. educație, sănătate, justiție socială) drept feminine. Conchid considerațiile teoretice discutând cadrele teoretice identificate în discursuri livrate de femei în funcții politice, prezentând rezultatele cercetărilor anterioare privind dimensiunile de gen ale retoricii lui Hillary Clinton.

Capitolele V și VI constituie contribuția pe care o aduc comunității de creare a cunoașterii feministe. În realizarea proiectului de cercetare, mă angrenez într-o perspectivă duală: în timp ce aspir să livrez o perspectivă intelectuală, dată de natura sistematică a cercetării, aduc o contribuție unei mișcări socio-politice. E chiar în natura cercetării feministe să „*fie nu doar despre femei, ci și pentru femei*” (Doucet & Mauthner, 2006, p. 40). Capitolul V conține metodologia cercetării; utilizez metoda analizei de conținut pentru a colecta, codifica și interpreta datele cu privire la reprezentarea femeilor în Parlamentul României și Congresul Statelor Unite ale Americii. De asemenea, utilizând perspectiva Analizei Critice a Discursului și contribuind la varianta ei feministă, analizez în profunzime discursurile de campanie a două lidere liberale din România și Statele Unite ale Americii, angrenate în campaniile din 2016 din cele două țări. Hillary Clinton și Alina Gorghiu sunt două liberale aflate în prima linie a politicii, cu experiență legislativă similară, care și-au lansat oferta electorală în 2016 din posturi de

pionierat. Capitolul VI prezintă rezultatele cercetării, analizate atât individual, cât și comparativ. Prima secțiune tratează dimensiunea reprezentării și analizează dinamicile reprezentării femeilor în cele două ramuri legislative, iar cea de-a doua valorifică componenta discursivă și relevă practicile discursive ale celor două candidate în timpul campaniilor din 2016, pe baza întrebărilor de cercetare prezentate anterior. În secțiunea concluziilor, reiterez fundamentele teoretice în raport cu ipotezele și întrebările de cercetare prezentate anterior, subliniind modul în care aceste rezultate nu doar reflectă activitatea femeilor, ci li se și adresează.

Rezultate și discuții

Analiza realizată pe baza datelor colectate prezintă probe empirice pentru testarea ipotezelor de cercetare. Astfel, începând cu 1990 și culminând cu structura pe genuri a Parlamentului și a Congresului ca urmare a alegerilor din 2016, ambele țări indică un model de reprezentare cu creștere lentă, de la 4,86 la 19,13% în cazul României și de la 6,36% la 20.37% în cazul Statelor Unite ale Americii. Cu toate acestea, ambele țări se situează sub media globală, de 23,3% („Women in National Parliaments,” 2017) și sub mediile regionale¹³. Nivelul reprezentării descriptive atins ca urmare a alegerilor din 2016 indică cifre de patru ori (în cazul României), respectiv de trei ori (în cazul Statelor Unite) mai mari față de momentul 1990. În ambele cazuri, femeile sunt în general mai bine reprezentate în camerele inferioare ale legislativului, iar aproximativ 4,5% din membre au exercitat mandate în ambele camere. De asemenea, ambele cazuri prezintă circumscripții care încă nu au reușit să genereze femei-legislator. Astfel, ipoteza 1 este validată.

În timp ce aceste tendințe sunt similare și consecvente între cele două legislative studiate, există diferențe semnificative în ceea ce privește longevitatea în funcție sau nivelul de senioritate. 279 de femei au fost alese sau desemnate în cadrul Parlamentului României și 222 în Congres, însă există diferențe semnificative între perioadele petrecute în funcție. 90% dintre femeile din Congres au dus la bun sfârșit cel puțin un mandat, în timp ce doar 60% din

---

¹³ Conform Uniunii Inter-parlamentare, în 1 martie 2017, media înregistrată de țările din Americi, corespunzătoare parlamentelor bicamerale, se ridică la 28,1%, în timp ce media la nivelul țărilor europene – excluzând țările nordice – atinge 25,1%.

parlamentarele române au înregistrat realizări similare. Perioada medie a exercitării funcției legislative corespunzătoare unei femei în Congres care a servit timp de cel puțin un mandat este de 9,5 ani, în timp ce parlamentarele au petrecut, în medie, 5,52 ani în funcție. Cu toate acestea, femeile din ramura legislativă care înregistrează senioritate – adică exercită mai mult de un mandat – au petrecut, în medie, 11,59 ani în Congres și 10,55 în Parlament, ceea ce stabilește pragul nivelului înalt de senioritate la 12 ani, în ambele cazuri. Doar 15% dintre româncele din Parlament au reușit să depășească acest nivel de senioritate, în timp ce 31% dintre corespondentele de peste ocean au reușit să-și depășească colegile din perspectiva seniorității. Astfel, deși numărul femeilor care au exercitat funcții legislative este similar, femeile din Congres demonstrează semnificativ mai multă consecvență în a fi realese. Din acest punct de vedere, ipoteza 1 este parțial confirmată.

Ritmul progresului în termeni de reprezentare fiind unul lent, Congresul American a atins proporția de 20% în timpul celui de-al 114-lea Congres (2015-2017), în timp ce Parlamentul României se situează puțin pragul de 20%. Teoria masei critice, discutată anterior, plasează pragul critic la 30%, însemnând că acesta e nivelul la care femeile din legislativ reușesc să contribuie la dezvoltarea reprezentării substanțiale. Conform acestei teorii, reprezentarea descriptivă corespunzătoare fiecărui legislativ analizat este insuficientă, ceea ce confirmă ipoteza 1.a, ambele țări situându-se încă departe de pragul critic și semnificativ mai departe de realizarea echilibrului de gen.

Admițând mașinăria de partid și cea ideologică sofisticată a sistemului multipartidic din România și a celui bipartidic din Statele Unite ale Americii, în scopul reducerii datelor, am clasificat partidele utilizând schema ideologică stânga – dreaptă. Ipoteza 2 își găsește validare în faptul că ambele ramuri legislative studiate au cuprins o mai mare populație de reprezentante ale Stângii decât ale Dreptei politice. 51,24% din femeile din Parlamentul României între 1990 și prezenta legislatură au câștigat mandate în calitate de candidați ai partidelor de stânga și jumătate dintre cele mai longevive femei-parlamentar aparțin stângii spectrului politic. Dreapta politică în România apare mai rar la nivelul membrilor cu senioritate înaltă, în timp ce 38,43% dintre femeile care au exercitat mandate legislative au candidat din partea Dreptei. În Congresul American, doar 3 din 10 femei care au ocupat fotolii aparțineau Dreptei. Între cele mai longevive zece femei din Congres, doar una, Ileana Ros-Lehtinen, aparține Partidului Republican.

În ambele legislative studiate, cea mai rară poziție de conducere în cadrul comisiilor permanente acordată unei femei a fost cea de președinte. Cel mai mare număr de comisii permanente conduse de femei s-a înregistrat în timpul celui de-al 113-lea Congres și în structurile parlamentare dintre 2004-2008 și 2012-2016, când șapte femei din Congres și opt parlamentare au prezidat comisii permanente. Ipoteza 3 este parțial validată, având în vedere faptul că comisiile permanente conduse de femei în perioada analizată au fost atribuite femeilor cu înalt grad de senioritate sau longevitate. Evaluând toate pozițiile de conducere deținute de femei în perioada studiată, femeile care au fost capabile cel mai intens prin desemnarea la conducerea comisiilor se numără printre cele mai longevive legislative. Cu toate acestea, nu toate senioarele au avut experiența capacitării prin poziții de conducere a comisiilor – deși cele care au ajuns în conducerea comisiilor au fost mai predispuse la a beneficia de numiri ulterioare.

Printre puținele comisii cu nivel înalt de prestigiu conduse de femei în Parlamentul României, Politicile Externe și Afacerile Europene au constituit zonele de politici conduse cu precădere de legislativele senioare Manuela Mitrea și Anca Boagiu; celelalte femei aflate în fruntea portofoliilor cu prestigiu înalt nu se numără printre cele mai longevive parlamentare. Cu toate acestea, o vastă majoritate a femeilor din Congres desemnate în fruntea comisiilor cu nivel înalt de prestigiu sunt printre cele care au exercitat cel puțin 12 ani în fotoliile congresionale; printre ele, Ileana Ros-Lehtinen a condus cu consecvență Relațiile Internaționale, Mary Landrieu și Candice Miller au organizat legislația în domeniul Securității Naționale, iar nici zone precum Finanțele sau Serviciile Armate nu au fost străine de conducerea feminină. Ipoteza 3.a. este validată parțial, deoarece este profund fundamentată pe datele Congresului American, însă găsește justificări mai puțin solide în spațiul legislativ românesc.

Similar cu ipoteza anterioară, ipoteza 3.b. este parțial confirmată de datele colectate, deoarece doar două dintre parlamentarele române, liberala Raluca Turcan și social democrata Doina Silistru, au deținut mai mult de o funcție de conducere în decursul unui mandat, în timp ce mai multe femei din Congresul American au experimentat această formă de capacitate. Printre ele, cele mai incentivate femei, cu multiple roluri de conducere, au fost Eleanor Norton Holmes, Barbara Mikulski și Barbara Boxer, femei aflate în exercițiu legislativ timp de 26 de ani în perioada studiată, Patty Murray, care a servit timp de 24 de ani, Zoe Lofgren și Olympia Jean Snowe, deținătoare ale pragului de 22 de ani în Congres.

Deși numărul femeilor desemnate în fruntea comisiilor permanente este remarcabil de scăzut, ipoteza 3.c. este verificată prin faptul că o mare parte a acestor comisii au fost conduse de legislative cu senioritate. Social democratele române Ecaterina Andronescu, Rodica Nassar, Smaranda Dobrescu și Doina Silistru, precum și liberala Raluca Turcan, se numără printre puținele parlamentare care au condus comisii permanente între 1990 și actuala structură a Parlamentului. În peisajul american, femeile în Congres care au condus lucrări legislative ca președinți de comisii congresionale au fost democratele Barbara Boxer, Barbara Mikulski, Louise McIntosh Slaughter, Patty Murray, Nydia Velazquez, Zoe Lofgren, Dianne Feinstein, Mary Landrieu, Deborah Stabenow, Maria Cantwell, precum și republicanele Ileana Ros-Lehtinen, Olympia Snowe, Nancy Lee Johnson, Virginia Foxx, Candice Miller și Lisa Murkowski. Femeile în exercițiu congresional pentru un timp mai scurt decât media timpului de senioritate sunt, așadar, mai puțin vizate pentru roluri de conducere înalte.

Diferit de echilibrul dintre cele două țări privind rezultatele anterioare, ipoteza 4 găsește un fundament mai solid în cazul Parlamentului României decât al Congresului American. Matricea utilizată în categorizarea zonelor de politici clasifică portofoliile feminizate ca fiind cele de *bunăstare socială* – sănătate și bunăstare, siguranță socială, piața forței de muncă și educație – și cele despre *cultură și justiție* – probleme culturale, justiție, drept și probleme constituționale. În timp ce femeile desemnate în comisii ale Parlamentului României au primit, în mare parte, portofolii din zone sensibile – 42,04% dintre desemnări au fost canalizate către portofolii de bunăstare socială și 26,75% către cultură și justiție –, doar 8,83% din desemnările de conducere ale femeilor din Congres se concentrează asupra comisiilor și sub-comisiilor de bunăstare socială și 13,56% comisiilor de cultură și justiție. Per ansamblu, desemnările parlamentarelor române intră în categoria zonelor de politici feminizate, în timp ce portofoliile atribuite femeilor din Congresul American se concentrează masiv asupra zonelor de politici masculine, divagând de la tendințele de gen.

Analiza de date a performanței legislative și discursive a femeilor din legislativele române și americane generează un nou set de diferențe între cele două cazuri studiate. În timp ce dinamica femeilor din Congres confirmă în totalitate ipoteza 5, sprijinul din partea instituției românești este parțial. Apogeul activității pentru femeile din legiuitorul român pare să fie atins de femeile care exercită două mandate și atinge un nivel mare pentru femeile care au exercitat

patru mandate, după un regres marcat de femeile aflate între cele două praguri de longevitate. În timp ce rezultatele pot fi explicate de eșantionul redus din aceste două categorii, evoluția activității legislative a parlamentarelor aflate în eșantioane mai mari a arătat fluctuații care infirmă ipoteza. Pe de altă parte, activitatea legislativă la nivelul femeilor din Congres arată o dinamică ascendentă. Cele mai înalte rate ale activității au fost înregistrate în cazul femeilor în exercițiu legislativ timp de 16 ani, dar modelul arată îmbunătățiri incrementale de-a lungul cazurilor investigate. Din perspectivă comparativă, în timp ce performanța discursivă medie înregistrează valori similare în cele două cazuri, un contrast esențial apare în termenii legiferării. Parlamentarele române inițiază semnificativ mai puține legi decât omoloagele lor americane. Pentru fiecare act legislativ semnat de o femeie din Parlamentul României, corespondenta ei americană semnează, în medie, 22 de inițiative legislative¹⁴. Cu toate acestea, parlamentarele române înregistrează grade de eficiență legislativă mai mare decât cele din Statele Unite, traducându-se în termenii unei proporții mai mari a legislației inițiate care devine lege. Astfel, în timp ce una din cinci inițiative legislative ale femeilor din România devine lege, doar 1 din 20 astfel de acte legislative ale omoloagelor lor americane se transformă în legi¹⁵.

Ipoteza 5.a. este parțial validată, pe baza rezultatelor demonstrate de femeile din Congres care au exercitat mai mult de un mandat, în timp ce parlamentarele autohtone par să urmeze modelul opus. În timp ce femeile din Congres devin mai vocale, cu cât petrec mai mult timp în funcție, cele din Parlament tind să se angajeze tot mai puțin în dezbateri în plen. În cele din urmă, rezultatele indică faptul că eficiența legislativă a parlamentarelor cu senioritate a cunoscut o ușoară scădere, în timp ce eficiența femeilor din Congres a stagnat, în mare parte. Ipoteza 5.b. este, astfel, invalidată.

În ceea ce privește negocierile de gen din retorica celor două candidate liberale analizate, Hillary Clinton și Alina Gorghiu, discursurile lor indică atât similitudini, cât și diferențe de stil și conținut. Auto-identificarea în calitate de candidate deschizătoare de drumuri este o strategie cu dublu tăiș: în timp ce indică caracterul urgent al spargerii plafonului de sticlă, prezintă femeile candidat în termenii unor novice care insistă, lansându-se într-o competiție pentru o funcție încă

---

¹⁴ Proporție calculată prin împărțirea mediilor aritmetice între mediile de inițiative legislative corespunzătoare fiecărui nivel de senioritate, între cele două instituții legislative.

¹⁵ Scorurile de eficiență ale senioarelor din Parlamentul României variază între 17,99 și 27,55, iar în Congresul American între 4,5 și 6,33, calculate în funcție de nivelul de senioritate.

neatinsă și neexplorată. Statutul de pionierat al celor două candidate diferă în mod fundamental, în condițiile în care Clinton s-a dovedit a fi tipul aspirantei posesoare a unui portofoliu politic divers și cuprinzător, având experiența activității politice dintr-o diversitate de poziții alese și desemnate, în timp ce Gorghiu candida pentru o funcție electorală deja experimentată, dar dintr-o perspectivă nouă, din fruntea partidului – deci performa pentru a ridica partidul către rezultatele electorale propuse. Nefamiliară, din această perspectivă, electoratului, ea a lansat o ofertă pentru un segment al electoratului diferit de cel reprezentat în cadrul mandatului anterior, deci nu s-a lansat în cursa electorală pentru a recuceri o poziție, ci pentru a câștiga de partea ei un nou electorat.

Analiza realizată indică concentrarea lui Clinton asupra statutului ei de deschizătoare de drumuri, prin relatarea dificultăților întâlnite în cariera politică, accentuând momentul de răscruce în istoria americană marcat de nominalizarea fără precedent oferită de democrați, cât și considerând femeile publicul ei de bază. Gorghiu s-a prezentat în fața electoratului într-o manieră diametral opusă, vorbind foarte puțin despre propria persoană ca subiect al candidaturii, ci mai degrabă concentrându-se pe promovarea platformei de partid și pe propunerea național liberalilor pentru fotoliul de prim-ministru. În lumina experienței recente a rezultatelor din cadrul alegerilor locale și în deplină cunoaștere a problemelor interne ale partidului, retorica Alinei Gorghiu indică, mai degrabă, o justificare a *priori* a unei înfrângeri; deși fotoliul ei parlamentar era garantat de poziția în fruntea listei de partid pentru circumscripția Timiș, retorica de campanie nu indică niciun efort de a-și stabili compatibilitatea cu funcția parlamentară în fața audienței sau statutul de deschizătoare de drumuri în fața întregului electorat. În timp ce Clinton a impregnat eforturile sale de pionierat în anatomia retoricii de campanie, Gorghiu și-a formulat candidatura ca portavoce a Partidului Național Liberal.

Ambele candidate au înțeles exigențele mediului dominat de elemente masculine pe care au încercat să-l pătrundă și au adoptat o oarecare versiune retorică de auto-comunicare în fața audienței în care au negociat dimensiunea de gen a candidaturii lor. Atât Clinton, cât și Gorghiu au abordat ca o certitudine adeziunea audienței la personalitățile, ideile, proiecțiile lor asupra țării și au valorificat un stil feminine de comunicare prin lansarea de invitații audienței, în mod repetat, de angajare și participare în actul comunicațional, adresându-se în termeni colegiali, familiari. Mai mult, ambele au accentuat *cooperarea* ca opțiune de guvernare și mecanism optim

de a-și transmite ideile. Așadar, cele două candidate au exploatat resurse stilistice similare în proporții diferite, pentru a-și transmite legitimitatea în calitate de candidați politici.

O strategie retorică „*disponibilă și recompensată la femei*” (Jamieson, 1995, p. 195) ce crește legitimitatea femeilor ca actori politici este *storytelling*-ul. Eficient în transmiterea unor aspecte precum „*cine e, de ce aparține acolo și ce principii o definesc*” (*ibid.*), femeile utilizează narativele ca mijloc de destăinuire, de stabilire a unei relații cu audiența și un mecanism de generare a sentimentului de reciprocitate; strategia *turneului de ascultare* a lui Hillary a facilitat un mecanism discursiv care, prin relațiile membrilor electoratului, au generat un simț al angajamentului, o etică a grijii. Cu toate acestea, candidatele au diferit semnificativ în termenii proporției cu care și-au manifestat disponibilitatea de a împărtăși pentru a crea o relație cu publicul. Retorica lui Clinton a monetizat intens dimensiunea personală în schimbul capitalului politic; stilul retoric caracteristic candidatei se traduce prin transformarea personalului în politic – istorioare ale ei și ale familiei ei, narative situaționale și povestiri colecționate din îndelungata perioadă a angajamentului ei politic, relevante pentru pozițiile, proiecțiile și realizările sale în termeni de politici publice. Hillary Rodham Clinton, astfel, a demonstrat măiestrie în arta *storytelling*-ului, construindu-și *pathos*-ul. La polul opus, Gorghiu s-a abținut de la a explora dimensiunea personală în vederea câștigului politic, ceea ce poate reflecta conflictul specific mentalității post-comuniste de a găsi un echilibru între public și privat și exigența de a demonstra o măiestrie a trăsăturilor și tehnicilor comunicaționale masculine, pentru a se califica pentru o funcție politică. Analiza de discurs a revelat decizia deliberată de a evita strategii retorice feminine, optând să livreze discursuri tehnice, lipsite de emoții, concentrate asupra conținutului politicilor, în timp ce juca rolul unei portavoci pentru potențialul viitor prim-ministru liberal.

În plus, cele două liberale analizate au generat diferențe în utilizarea tehnicilor masculine: în timp ce candidata americană și-a postulat expertiza ca sursă fundamentală de viabilitate politică, corespondenta ei română a utilizat, cu precădere, autoritatea expertului prin înșiruirea unor statistici care să demonstreze competența de a opera cu termeni politici. Astfel, ethosul credibilității lui Clinton derivă din expertiza sa, în timp ce al lui Gorghiu a originat în utilizarea expertizei altor autorități. Într-o notă similară, ambele candidate au subliniat importanța critică a alegerilor prin invocarea unor experiențe impersonale similare, prezentând proiecția Părinților

Fondatori asupra țării – Părinții Fondatori ai Constituției, în cazul lui Hillary Clinton, și fondatorii Partidului Național Liberal, în relatările Alinei Gorghiu.

În relație cu opozații politici, ambele candidate au manifestat o încredere exagerată prin prezumția unui *kairos* favorabil campaniei și contextului retoric; ambele au presupus o înțelegere împărtășită a lipsei de caracter a opozațiilor și o compatibilitate puternică cu electoratul lor, în acest sens, și nu au pus la îndoială atașamentul publicului față de valorile liberale. Ambele au presupus că demontarea dimensiunii morale a contracandidaților este strategia optimă care le va aduce o majoritate de voturi și au eșuat în a acorda importanța cuvenită desființării politicilor propuse de aceștia.

În timp ce ambele candidate au mizat pe probe empirice pentru a-și demonstra aptitudinile în zonele politice abordate, Gorghiu a părut să considere statisticile ca singură opțiune retorică eficientă în navigarea dublei constrângerii. Universul tematic al retoricii de campanie a lui Clinton și a lui Gorghiu s-a bazat într-o proporție semnificativă pe un echilibru de gen între educație și economie, două zone de expertiză situate la poluri opuse, pe o scală de gen. Manning (2006) a descris abilitățile de comunicare ale lui Hillary cu acuratețe, conchizând că „*e pasionată de subiect, dar nu își permite să devină emoțională*” (p. 118). Clinton a vorbit cu la fel de multă pasiune despre educație precum a vorbit despre economie, în timp ce Gorghiu a mizat exclusiv pe *logos* în generarea rezultatelor electorale dorite. Într-o manieră similară, ambele liberale au proiectat imaginea unei economii care să funcționeze pentru toată lumea, nu doar pentru anumite segmente privilegiate de populație. Provenind din același mediu profesional, ambele candidate au prezentat o perspectivă asupra justiției sociale, însă profund ancorate în realitățile propriilor țări. Dincolo de discursuri rutiniere ce reflectă competențe masculine sau feminine, nucleul indiscutabil al retoricii clintoniene, în limitele prezentei comparații, constă în angajamentul ei pentru drepturile copiilor, piatra de temelie a retoricii ei fiind un grup-țintă situat dincolo de limitele electorale, însă cu potențial de capital electoral mai mare decât al altor agende. Datele empirice generate de analiza de discurs indică faptul că genul contează; mecanismele abordate în navigarea dimensiunii de gen derivă atât din stil, cât și din conținut, iar absența practicilor comunicaționale specifice genului pot funcționa ca bază pentru a înțelege asumptii individuale și culturale asupra rolurilor de gen și a negocierii discursive a înțelegerilor lor.

În concordanță cu literatura de specialitate privind clivajul est – vest, Alina Gorghiu s-a ferit de la a aborda o poziție feministă. Cu toate acestea, strategia de a valorifica contextul Zilei Internaționale pentru Eliminarea Violenței împotriva Femeilor pentru a-și expune inițiativele legislative în acest sens, urmate de o invitație adresată femeilor de a se implica în viața cetății, reprezintă o mostră a angajamentului candidatei de a corecta acest dezechilibru de gen. Acest segment al retoricii de campanie al Alinei Gorghiu poate fi considerat feminist în ciuda evitării atât de vizibile de către candidată a etichetei feministe, prin ambiguitatea prezentării subiectului. Feminismul liberal al lui Clinton se materializează în stringentă opoziție cu cel al lui Gorghiu, în condițiile în care Hillary și-a afirmat, deliberat și în mod recurent, angajamentul față de egalitatea de gen, prin echilibrarea discursivă a bărbaților și a femeilor în propunerile de politici, prin abordarea diferenței de gen în venituri, rasismul față de femei intersecționale, personalul militar și de poliție, precum și referindu-se foarte clar și specific la publicul feminin, în vederea stimulării spiritului lor antreprenorial și componenta educațională.